

Національна академія наук України
Інститут української мови

ДЕНИСОВЕЦЬ ІРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 811'37 = 161.2 : [82-93] (043.3)

**СЛОВОВІРНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ СЕМАНТИКИ В
СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ПРОЗІ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано у відділі граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Городенська Катерина Григорівна,
Інститут української мови НАН України,
завідувач відділу граматики та наукової термінології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Олексенко Володимир Павлович,
Херсонський державний університет,
декан факультету філології та журналістики;

кандидат філологічних наук, доцент
Шемет Валентина Григорівна,
Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри української мови.

Захист відбудеться 12 травня 2016 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.173.01 Інституту української мови НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства імені О.О. Потебні та Інституту української мови НАН України (01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4).

Автореферат розіслано «07» квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук

Л.В. Туровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки помітна тенденція до ґрунтовного дослідження засобів вираження емоційно-оцінної семантики. Питанням емоційно-оцінної та експресивної лексики, словотвірній експлікації емоційності та оцінності присвячені праці багатьох вітчизняних (Г.М. Сагач, М.В. Кравченко, В.А. Чабаненко, Н.Ф. Клименко, О.О. Тараненко, Н.Д. Бабич, Т.А. Космеда, Т.П. Вільчинська, Л.Б. Шутак, Л.П. Летюча, Н.І. Бойко, Є.А. Карпіловська, І.В. Онищенко, В.В. Нагель та ін.) та закордонних лінгвістів (Ш. Баллі, В.В. Виноградов, Є.М. Галкіна-Федорук, О.П. Горбунов, В.І. Шаховський, Н.О. Янко-Триницька, Н.О. Лук'янова, В.К. Харченко, О.Й. Блинова, Л.М. Васильєв, О.М. Вольф, В.М. Телія, Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, М.Ю. Кайки та ін.).

Український художній дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень поставав у різних аспектах, проте виконані студії ґрунтуються переважно на двох жанрах – прозі та поезії. Художні твори для дітей, попри їхню жанрову специфіку, обмеженіше привертали увагу лінгвістів. До того ж основну увагу в цих студіях зосереджено на з'ясуванні насамперед лексико-семантичних особливостей української дитячої літератури (праці Я.В. Закревської, Г.І. Передрій, Н.Я. Дзюбишиної, Е.І. Огар, Г.І. Атрошенко, О.М. Данилевської). Лише в деяких із них зреалізовано спробу дослідити не тільки лексичні, а й фонетичні та синтаксичні засоби вираження різних видів оцінних значень на матеріалі текстів російської дитячої літератури (праця М.Ю. Кайки). Проте відзначені засоби не вичерпують усього потенціалу використовуваних у дитячих творах способів вираження емоційності, експресивності та оцінності. Досі не з'ясовані величезні можливості українського словотворення – словотворчих афіксів, способів творення слів, узвичасних у системі словотвору української літературної мови, оказіонального творення загальних і власних назв, онімної деривації – у формуванні семантики художнього тексту. Дослідженню ролі словотвору в процесах породження тексту присвячено лише дисертаційну працю О.Б. Грещук.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою вивчити емоційно-оцінну семантику, сформовану традиційними способами словотворення, а також індивідуально-авторськими дериватами в мовній творчості сучасних українських дитячих письменників, що спричинено виразною тенденцією до оновлення семантики та стилістичного забарвлення сучасного літературного словника дитячої прози. Цій тенденції підпорядкована і вся система використаного в ній словотворення, яка, з одного боку, відображає об'єктивні загальномовні тенденції, а з іншого – виявляє особливості індивідуально-авторської мовотворчості, передусім виходу за межі мовного стандарту, адже вдало створена номінація сприяє досягненню емоційності, виразної оцінності змісту, відтворенню особливостей національного світобачення.

Звернення до дитячих творів цікаве й тому, що саме в них яскравіше відображені різноманітні творчі прояви авторської особистості, а також нові словотвірні явища, адже мова цих творів вільна від канонів, а все ненормативне в ній підпорядковане авторському задумові.

Тема пропонованого дослідження актуальна ще й тому, що вона дасть змогу з'ясувати стилістичну роль словотворчих засобів у художніх творах для дітей, написаних в умовах вільного, не обмеженого цензурою мовотворення, визначити їхню взаємодію з іншими засобами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дослідження пов'язана з темою «Грамматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Словотвір. Морфонологія» (НДР № 0110U00244.9), яку виконали співробітники відділу граматики Інституту української мови НАН України.

Тему дисертації затвердила вчена рада Інституту української мови НАН України (протокол № 1 від 7 лютого 2013 року).

Мета дисертаційної праці – цілісно проаналізувати емоційно-оцінну семантику, сформовану засобами та способами українського словотворення в художніх творах для дітей кінця ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст.

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі **завдання**:

1) обґрунтувати словотвірний чинник як один з основних засобів формування емоційно-оцінного змісту художніх творів для дітей;

2) окреслити коло словотворчих засобів, здатних виконувати емоційну та оцінну функції, визначити їхнє місце в системі засобів вербалізації емоційності та оцінності;

3) схарактеризувати стилістичне навантаження продуктивних дериватів у художніх текстах для дітей;

4) установити корпус індивідуально-авторських новотворів в українській дитячій прозі, проаналізувати їх як одиниці створення емоційності та оцінності семантики тексту;

5) з'ясувати особливості творення онімів у сучасних художніх текстах для дітей, схарактеризувати їхні функції;

6) простежити вияви аналогічного словотворення в художніх дитячих творах;

7) виявити словотвірну специфіку ідіолекту сучасних українських дитячих письменників;

8) укласти словотвірний і тлумачний словник загальних та власних оказіональних назв.

Об'єкт дослідження – деривати, ужиті у творах сучасних українських дитячих письменників для досягнення емоційно-оцінного ефекту.

Предмет дослідження – формування емоційних та оцінних значень за допомогою словотворчих засобів і способів у сучасній українській дитячій прозі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано кілька методів. Основним був описовий метод, що дав змогу ґрунтовно проаналізувати структурно-семантичну природу та стилістичний потенціал емоційно-оцінних лексем, виокремити й схарактеризувати їхні лексико-семантичні групи. Використано також зіставний метод для виявлення диференційних ознак оказіональних дериватів, метод компонентного аналізу – під час дослідження семантики індивідуально-авторських лексем, метод кількісних підрахунків – для встановлення словотвірної специфіки ідіолекту дитячих письменників.

Джерельна база дослідження. Матеріалом дослідження слугували твори українських дитячих письменників кінця ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст., зокрема: І. Андрусяка, І. Бойка, А. Болото, О. Бусенко, С. Вдовенка, В. Вздольської, І. Волосевич, Л. Ворониної, Н. Воскресенської, О. Гавроша, М. Герасименка, А. Григорука, Н. Гуменюк, Л. Даренської, Л. Денисенко, С. Гридіна, О. Есаулова, Б. Жолдака, Т. Завітайла, О. Ільченка, К. Ковальської, Є. Кононенко, К. Лебедевої, О. Луцевської, Г. Малик, З. Мензатюк, О. Мальчиної, Д. Матіяш, Т. Мельниченко, М. Микицей, О. Міщенко, Л. Мовчун, А. Мухарського, В. Нестайка, Ю. Нікітського, І. Новака, Л. Новікової-Бемм, М. Павленко, Г. Павлишин, І. Павлюка, Галини Пагутяк, К. Паньо, С. Поваляєвої, М. Пономаренко, І. Потаніної, А. Потапової, С. Прудник, А. Птіцина, О. Радущинської, В. Рутківського, Н. Сняданко, Ю. Тарабанчука, С. Холоденка, Ю. Чеповецького, Д. Чередниченка, Т. Щербаченко, І. Ющука, В. Ярош, Ю. Ячейкіна та інших. Фактичний матеріал, отриманий способом суцільного вибирання, становить близько 5000 одиниць – речень та мінімальних текстових фрагментів.

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві цілісно досліджено словотвірну вербалізацію емоційно-оцінної семантики в художніх творах для дітей кінця ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст., встановлено особливості використання традиційних зразків українського словотвору, визначено параметри та стилістичні можливості індивідуально-авторського творення загальних і власних назв, типові вияви онімної деривації, схарактеризовано функції власних імен та географічних назв, з'ясовано емоційно-оцінне навантаження композитів, юкстапозитів, редуплікатів та аббревіатур, окреслено межі використання телескопії та лексико-семантичного способу, виявлено словотвірну специфіку ідіолекту українських дитячих письменників новітнього періоду.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його узагальнення поглиблюють вивчення українського художнього дискурсу та національної аксіології, теорію оказіонального словотворення, сучасну авторську неологію, слугують методологічним підґрунтям для розгортання нових досліджень ідіолекту українських дитячих письменників.

Практична цінність одержаних результатів. Матеріали дисертації, спостереження та висновки можна використати для створення праць з авторської неології, лексикології, словотвору та стилістики сучасної української літературної мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту, у спецкурсах і спецсемінарах із семантики художнього слова, для укладання словників письменницьких новотворів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження викладено на XV Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2013» (м. Черкаси, 18–19 квітня 2013 року); V Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих науковців «Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та навчання іноземної мови в умовах соціокультурної освіти» (м. Житомир, 22 березня 2013 року); IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej

konferencji «Europejska nauka XXI powieka – 2013» (Польща, 7–15 травня 2013 року); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістика. Комунікація. Освіта» (м. Луганськ, 27–28 березня 2014 року); IV Міжнародній науковій конференції «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії» (м. Харків, 8–9 квітня 2014 року); Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 10–11 квітня 2014 року); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих науковців за міжнародної участі (м. Житомир, 27 березня 2015 року); XI Международна научна практична конференция «Найновите научни постижения – 2015» (Болгарія, м. Софія, 17–25 березня 2015 року); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Культурні практики як чинник соціокультурної модернізації сучасного українського суспільства» (м. Полтава, 21 квітня 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 14 одноосібних працях, 4 з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 – у збірнику, занесеному до наукометричної бази РІНЦ, 9 – у збірниках наукових праць, матеріалах конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (318 позицій), списку використаних джерел (104 позиції) та додатка (Додаток А. «Традиційні способи словотвірної вербалізації емоційно-оцінних значень у сучасній українській дитячій прозі»; Додаток Б. «Словотвірний і тлумачний словник загальних та власних okazіональних назв»). Повний обсяг дисертації – 269 сторінок, обсяг основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційної праці, її актуальність, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання та методи дослідження, окреслено джерела фактичного матеріалу, з'ясовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, схарактеризовано її структуру та апробацію.

У **першому розділі** – «Словотворчі ресурси в системі засобів вербалізації емоційності та оцінності» – визначено теоретико-методологічні засади витлумачення змісту стилістичних категорій емоційності та оцінності, проаналізовано лексичні засоби експлікації цих категорій, виокремлено місце словотворчих засобів серед інших засобів формування емоційно-оцінної семантики в художньому тексті, з'ясовано особливості індивідуально-авторського словотворення.

Традиційно виділяють два підходи до витлумачення лінгвістичного статусу категорії емоційності, у межах яких емоційність кваліфікують або як стилістичну, або як функціональну категорію. З одного боку, емоційність – це компонент стилістичної конотації, а з іншого – це здатність виражати емоційний стан мовця і його ставлення до повідомлюваного факту.

Емоційність – це вираження емоцій та почуттів за допомогою мовних засобів. Емоційне значення є складником комунікативного змісту висловлення, воно реалізоване мовними засобами емоційної оцінки, передає особисте ставлення мовця до висловленого.

З категорією емоційності тісно пов'язані досить різноманітні оцінно-характеристичні відтінки, що супроводжують і ускладнюють мову художніх творів, роблять її виразною.

Оцінність – це закладена в слові позитивна або негативна характеристика людини, предмета чи події. Засоби вираження оцінності найрізноманітніші. До них належать оцінні лексеми, фразеологізми, словотворчі афікси, пряме і переносне значення слова, інтонація та ін.

Людські емоції супроводжуювані оцінним компонентом. Ці категорії тісно взаємопов'язані. Відмінність між ними полягає в тому, що емоції виражаються незалежно від оцінки. Семантична емоційність перебуває в діапазоні «схвалення» / «несхвалення», а не «добре» / «погано», як у категорії оцінки. Емоційність та оцінність можуть передбачати одна одну. Часто оцінки та емоції постають одночасно, але не завжди на підставі одна одної. Оцінка ґрунтується на емоційних переживаннях, проте емоційність не обов'язковий елемент оцінності.

Словотворчі засоби, що виконують функції емоційності та оцінності, надають висловленню більшої виразності, образності, впливають на почуття адресата.

У вираженні словотвірної оцінності найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб творення емоційно-оцінних лексем. У художньому дискурсі функціонує багато спеціальних афіксів, за допомогою яких можна передати найтонші відтінки почуттів, переживань та оцінок. Словотворчі засоби емоційності та оцінності надають значенню нового слова не лише об'єктивної зменшеності чи збільшеності, а й відтінків ніжності, пестливості, голубливості, ласкавості, якщо вони репрезентують позитивну оцінку, або відтінків ненависті, зневаги, іронії, осуду, фамільярності, якщо – негативну. Такі деривати є своєрідним засобом поглибленого відображення тонких емоційних відтінків.

Потужний емоційно-оцінний потенціал мають іменникові суфікси суб'єктивної оцінки, серед яких *-ик*, *-ок*, *-ець*, *-чик* (для чоловічого роду), *-к-*, *-иц'* (для жіночого роду), *-к-*, *-ц-*, *-ен'* (для середнього роду). Ці суфікси одночасно реалізують кількісне значення об'єктивної зменшеності та позитивне оцінне значення (ласкавість, пестливість, ніжність). Крім них функціонують словотворчі суфікси – виразники власне-пестливості: *-еньк-*, *-оньк-*, *-ус'*, *-ун'*, що надають дериватам найінтенсивнішого позитивного забарвлення.

Словотвірна вербалізація негативної оцінки ґрунтується на таких основних негативних емоціях, як осуд, зневага, огида, приниження, презирство, іронія, сарказм. Негативне оцінне значення тісно переплітається з кількісним значенням, що реалізується як об'єктивна збільшеність. Основними виразниками збільшеності-пейоративності традиційно вважають іменникові словотворчі суфікси *-иц-*, *-ицьк-*, *-ук-* (*-юк-*), *-ак-* (*-як-*), *-ар-* (*-яр-*), *-уг-* (*-юг-*), *-уган-*. Діапазон пейоративного забарвлення, якого надають ці суфікси дериватам, досить широкий: від легкої іронії, фамільярності до відвертої зневаги й презирства.

Важливим джерелом породження емоційних та оцінних значень лексем є індивідуально-авторське словотворення. Це складний та багатогранний процес створення оригінальних, емоційно та оцінно забарвлених okazіональних одиниць, тому його не можна кваліфікувати як явище тільки суб'єктивне.

Індивідуально-авторські лексеми, або okazіоналізми, – результат письменницького пошуку найбільш влучної та експресивно виразнішої, порівняно із загальноновживаною лексикою, форми вираження думок, настроїв, почуттів. Це прагнення до оновлення та експресивізації мови художніх творів завдяки віднаходженню одиниць, утворених за наявними в мові моделями, але не використовуваних у загальноновживаному словнику, одиниць, що мають індивідуальний характер, залежать від певного контексту, який дає змогу з'ясувати їхнє значення.

Виділяють три основні стилістичні ознаки індивідуально-авторських лексем: 1) урочисте, піднесене забарвлення; 2) знижена, негативна семантика; 3) комічне, мальовничо-образне найменування. Майже всі лексеми, що мають такі риси, залишаються одиницями ідіостилю майстрів художнього слова й не функціонують поза їхніми творами. Значення та експресія okazіоналізмів можуть бути реалізовані лише в певному контексті, за його межами такі слова просто незрозумілі, тоді як потенційні слова, створені за моделями високої продуктивності, завжди зрозумілі без конкретного словесного оточення. Деривати індивідуально-авторського словотворення мають здебільшого чітко простежуване асоціативне підґрунтя, тобто утворені за зразками, узвичаєними в українській літературній мові.

Використання в мові дитячих творів okazіональних одиниць посилює емоційність усього тексту. Нестандартність, а іноді й аномальність створених одиниць сприяє підвищенню виразності того, про що повідомляє автор. Вони характеризують і самого автора: відбивають його світогляд, індивідуальне бачення світу.

Другий розділ – «Вербалізація емоційно-оцінних значень традиційними словотворчими засобами в українській дитячій прозі» – присвячений аналізу словотворчих афіксів як спеціалізованих засобів вираження емоційно-оцінних значень та словотвірного потенціалу способу складання у формуванні емоційно-оцінної семантики дериватів.

Автори сучасних українських дитячих творів не створюють власних способів словотвору, а послуговуються традиційними, проте виявляють свої вподобання у виборі й використанні тих словотворчих засобів, що реалізують емоційність, експресивність та оцінність (позитивну чи негативну).

Найвищий відсоток становлять іменники зі словотворчими суфіксами – виразниками об'єктивної зменшеності, зменшеності й пестливості та лише пестливості. Найбільше таких дериватів утворено за допомогою словотворчого суфікса *-к-*. Це демінутиви переважно жіночого роду – назви предметів, осіб та інших істот, напр.: *Бджілки* знали: на цих чималих дзеркальних квітках-майданчиках можна лише розважатися (Д. Чередниченко); *А чого це ви, Радиславе Євгеновичу, так тихесенько підкрадається до шафки, як Мурчик до сала* (Н. Гуменюк). Друге місце посідають іменники із суфіксом *-ик*, мотивовані

іменниками чоловічого роду, напр.: *Тут до нас підкотив, чихаючи, той самий невеличкий тепловозик* (С. Вдовенко). На третьому місці іменникові деривати середнього роду із суфіксами *-ен'- / -енят-, -а /-ат-*, що вказують на молодий вік істот (недорослість), а суфікс *-к-*, що приєднується до таких дериватів, увиразнює відтінок голубливості, напр.: *На добраніч, мій котику! Мама Кішка поцілувала Кошеня. На добраніч, мій Вовчику! Мама Вовчиця поцілувала Вовченя* (Л. Мовчун); *Зозуляка-скупердяка, жаль тобі однього курчатка погратися* (Д. Чередниченко); *І я виліз на отаке здоровенницьке дерево. А у гнізді шуліченята* (В. Нестайко); *Наглядай за моїми горобенятами* (Л. Мовчун); *Мама Мишка поцілувала Мишенятко* (Л. Мовчун); *Любі мої білченятка, як вам сьогодні гулялося* (Д. Чередниченко). Найменш продуктивним є суфікс *-ець*, що надає іменникам значень об'єктивної зменшеності, симпатії, прихильності, напр.: *На земній кулі не існувало жодного материка, жодної країни і навіть малесенького острівця, де б глобус не бував* (Ю. Чеповецький).

У сучасному українському дитячому дискурсі переважають деривати зі значенням пестливості та відтінками ніжності, ласкавості, співчуття. Вони утворені за допомогою суфіксів *-ок, -иц'-, -ачк- (-ячк-), -ичк-, -оньк-, -еньк-, -усь, -ус'-, -унь*. Напр.: *Стук! – а цвяхок і відскочив* (Д. Чередниченко); *Жили ми вчотирьох: я, мама, сестриця моя меншенька (ще в школу не ходила) і паралізована тітка, мамина сестра* (В. Нестайко); *І все завдяки солдатам, дай Боже їм здоров'ячка* (В. Нестайко); *Що, синку, подобається моя жабонька? – раптом промовив дядько улесливим голосом* (Л. Воронина); *Комашеньки мої, любі маленькі* (К. Лебедева).

Демінутивні іменники належать до лексико-семантичних груп, що називають осіб, насамперед осіб, пов'язаних родинними зв'язками; тварин, птахів; частини тіла людей і тварин; будівлі, їхні частини, інтер'єр та меблі; одяг та аксесуари; страви, напої, посуд; одиниці міри і часу; земельні території; речовини, матеріали; транспортні засоби; явища природи.

Велику групу становлять суфіксальні прикметники з оцінною семантикою. Значення позитивної оцінки сформоване в них за допомогою суфіксів *-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -усіньк- (-юсіньк-)*, напр.: *Сіренький і пухнастий Хрум-Хрум дуже любить запізнілі квіточки березки* (М. Павленко); *Де мій Кося ріднесенський? – заголосила мама* (В. Нестайко); *Така, поміаєте, манюпусінька, і не побачиши, а великі діла робить* (В. Нестайко), а значення інтенсивності ознаки з її негативною оцінкою – суфіксами *-уц- (-юц-), -уч- (-юч-), -езн- / -елезн-, -енн-*, напр.: *Зі Стефою уроки зробити, з Лізою задачі з математики порозв'язувати – хай їм грець, тим задачам, які ж бо складнющі* (І. Андрусак); *З одного боку це було непогано, а з іншого – вони розказали всім однокласникам, що за мене заступається страшнючий лев* (В. Нестайко); *Покійник був такий скупезний, що помер у самих лише капцях* (Б. Жолдак).

Іменникових лексем, утворених за допомогою суфіксів на позначення об'єктивної збільшеності та негативної суб'єктивної оцінки в дитячих творах значно менше. Це зумовлено дидактичним спрямуванням цих творів, адже вони повинні навчити дитячу читацьку аудиторію цінувати любов, дружбу, красу, відданість, прищеплюючи дітям почуття ніжності, лагідності, поваги, піклування. Суфікси

дериватів, що є найменуваннями осіб і предметів з негативним оцінним компонентом, становлять дві групи: 1) суфікси, що одночасно вказують на об'єктивну збільшеність та негативну оцінку: *-иськ-*, *-ищ-*, *-ак-* (*-як-*), *-ар-* (*-яр-*), *-ур-* (*-юр-*), напр.: *Його велетенські капці підбориськами своїми, здавалося, витопчуть увесь цей квітучий надвечірній світ* (Б. Жолдак); *Драconiще цей, кудломордий і кудлоногий, із динозаврів в один момент курку-гриль зробив* (О. Есаулов); *Ротяки в обох були замурзані кремом, а в Книшихи крем був і на «румпелі»* (В. Нестайко); *Ані стати, ані йти – лиш хвостярою мети* (І. Андрусак); 2) суфікси, що виконують лише пейоративну функцію, виражаючи зневагу, презирство, огиду тощо: *-ищ-*, *-иськ-*, *-юг-*, *-яг-*, *-юк-*, напр.: *І ніхто з них сьогодні й не гляне на те базарище* (Д. Чередниченко); *Навіть пересічні слимачиська ніколи не гублять дорогу* (С. Поваліяєва); *Сама забр'юхалась, як свинюка, а потім на когось звертає* (В. Нестайко).

У сучасних дитячих творах словотворчі префікси є важливим засобом формування емоційності та оцінності. Найбільший відсоток лексем, утворених префіксальним способом, становлять прикметники, друге місце посідають іменники. Широко вживані питомі префікси, серед яких прикметниковий префікс *пре-*, що виражає високий ступінь вияву ознаки, пор.: *Вони всією душею хотіли допомогти людям Країни Дива відновити свята пресвітлі* (О. Луцевська); *най-*, що вказує на найвищий вияв ознаки, пор.: *У Ластовинії вважалося, що найкраща, найкрасивіша і найдобріша людина тоді, коли вона весело й радісно сміється* (В. Нестайко); *над-* зі значенням крайнього вияву ознаки, пор.: *Поблизу того світу, до якого ви потрапили, очевидно, є якесь надважливе природне утворення* (О. Ільченко); іменниковий префікс *пра-*, що репрезентує давність або віддалення, пор.: *Чи ви знаєте, що весь мій рід належав до найшляхетніших мап країни Часу, а моя прапрапрабабуся удостоїлась честі прикрасити собою експозицію музею* (Н. Воскресенська). Дитячі письменники послуговуються і префіксами іншомовного походження, що зумовлено потужним впливом глобалізаційних процесів на мову сучасної української художньої прози. Найуживанішими є іншомовні префікси *анти-* і *супер-*, напр.: *Удруге йому наснилося, ніби його обрали президентом міжнародної антидівчачої асоціації* (В. Нестайко); *Бо ж супервідмінницею вона була не через шкільний кар'єризм, а через те, що любила вчитися* (Є. Кононенко).

Усі сучасні українські дитячі письменники активно вдаються до осново- та словоскладання, що вможливує вираження найрізноманітніших суб'єктивно-експресивних відтінків. Складні деривати допомагають увиразнити події і ситуації, створити свіжі й цікаві образи та мікрообрази персонажів, передати ліричний або іронічний тон зображуваного.

Характерною ознакою письменницького ідіостилу є використання юкстапозитних лексем. Щодо означуваного слова їхній прикладковий компонент може бути як препозитивним, так і постпозитивним. У препозиції він є переважно маркованою лексемою і надає назві позитивного або негативного емоційного забарвлення, напр.: *Я чув лише окремі слова, але вони розбрелися, як неслухняні вівці, і я, як отой невдаха-пастух, не міг зібрати їх до купи* (В. Нестайко); *І ось двері за диваком сусідом зачинилися* (Т. Щербаченко). Ширше вживані юкстапозити,

прикладковий компонент яких стоїть у постпозиції до означуваного слова. Вони належать до лексико-семантичних груп, що створюють портретні характеристики героїв, напр.: *Паузу між номерами заповнював Рудий Август-клоун у яскраво-червоній перуці, з великим носом-картоплиною і густо намазаними крейдою щоками* (В. Нестайко); визначають внутрішні особливості вдачі персонажів, напр.: *От бачиш, як усе гарно вийшло: і злодій-брехунів не пустила, і подарунок отримала* (О. Радущинська); означають вид занять персонажів або їхній соціальний статус, напр.: *Зараз ми спорядимо метеликів-листонош за різними адресами* (Л. Воронина); називають предмети неживої природи і є засобом увиразнення їхньої певної ознаки, напр.: *По дорозі у сінях поцупив ще довгеньку мотузьяку-припиначку, на якій мати колись припинала бичка* (В. Нестайко).

Для увиразнення образів персонажів і сюжетних ситуацій письменники використовують редуплікати – повторення іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів, прислівників, а також вигуків та звуконаслідувальних слів. Редуплікати з повним повторенням цілого слова виконують специфічні семантико-стилістичні функції: виділяють найістотніше в описуваних подіях, стилізують часові параметри розгортання дії чи її інтенсивність, характеризують особу, виражають психічний стан героїв, їхні емоції, переживання тощо. Напр.: *І Богдасик уявив собі великий-великий палац з білими мармуровими сходами, білими-білими сяючими колонами* (О. Міщенко); *І ніхто-ніхто не чує, тільки банькати жаби байдуже кумкають у відповідь* (В. Нестайко); *Він дуже тримався-тримався, але так і не міг стриматися, щоб не переінакшити слова* (Ю. Чеповецький).

Емоційно-оцінного ефекту розповіді дитячі письменники досягають також за допомогою композитних іменників та прикметників, утворених з дієслова і залежного від нього іменника, напр.: *У автоматичному режимі прийшла відповідь: планетоліт порожній* (О. Есаулов), з препозитивного дієслова в наказовій формі і залежного іменника, напр.: *Відтоді Славко і Катруся стали друзями-нерозливвода* (О. Радущинська), на основі атрибутивної синтагми, напр.: *Сміх без причини, так званий «дурносміх», не зараховувався* (В. Нестайко), з прислівника та дієслова, напр.: *Він натиснув спеціальний важіль, випустив ласті, і всюдиліт став всюдиплавом* (Ю. Чеповецький), із займенника та іменника, напр.: *Що відбувається в тебе всередині? Негайно проведи саморемонт* (Ю. Чеповецький), із займенника та прикметника, напр.: *І в цих татових захопливих казкових пригодах діяла добра й всевладна чарівниця – Міс Таємниця, яка нібито завжди допомагала йому* (В. Нестайко), із числівника та іменника, напр.: *Біля свинарника нас зустрічає гундосим рохканням п'ятипудова льоха Манюня...* (В. Нестайко).

У третьому розділі – «Емоційно-оцінний потенціал індивідуально-авторського словотворення в українській дитячій прозі» – досліджено особливості афіксального творення оказіональних іменників – загальних назв та індивідуально-авторських прикметників, емоційне навантаження оказіоналізмів-телескопізмів, стилістичні функції аббревіації, типові способи творення оказіональних особових імен, прізвищ, прізвиськ та оказіональних власних географічних назв.

Характерною ознакою ідіостилю сучасних українських дитячих письменників є широке використання okazіоналізмів як мовних засобів актуалізації художнього тексту, що допомагає зробити дитячий твір емоційно насиченим. Найактивніше ними послуговуються В. Нестайко, Л. Денисенко, Л. Воронина, Ю. Чеповецький, Н. Воскресенська, М. Павленко, Ю. Ячейкін та О. Есаулов. Їхні okazіональні лексеми є результатом письменницького пошуку найбільш влучної та експресивно виразнішої форми вираження думок, настроїв та почуттів.

Основними способами утворення загальних та власних okazіональних назв є суфіксація, складання (композиція та юкстапозиція), телескопія та лексико-семантичний спосіб.

Серед okazіональних загальних назв домінанту становлять іменники, що належать до таких лексико-семантичних груп: назви технічних засобів та винаходів, напр.: *Гадаю, найбільше про це нам може розповісти ось цей мухожер* (Л. Воронина); назви шкільних та наукових понять, напр.: *Почесний диплом фахівця з мишознавства та котології* (Ю. Чеповецький); назви медичних понять, напр.: *Містер Пуп був сильно хворий. Хвороба його називалася злободинамія* (В. Нестайко); назви фантастичних істот, напр.: *Павукощури за допомогою гребінчастих кізтиків задніх ніг з'єднують їх в одну загальну нитку* (Л. Воронина); назви жителів казкових міст та країн, напр.: *Картузляндці слідом за ними ходять, аж поки остаточно не з'ясують, куди брехляндці думки примкнуть* (Л. Новікова-Бемм). Ці іменники утворені способами суфіксації, основоскладання, основоскладання із суфіксацією, словоскладання та телескопії.

Демінутивні okazіональні іменники виражають значення зменшеності, яке супроводжується ще й значенням суб'єктивної позитивної оцінки. Серед суфіксів, що оформляють такі іменники, найпродуктивнішим є *-ен' / -енят-*, напр.: *Можна просто прочитати про них віршенята* (Ю. Чеповецький); *Настя страх як любила пухнастих киценят...* (Л. Денисенко).

Творення okazіональних дієслівних лексем, яких найменше серед okazіональних загальних назв, оперте на префіксально-постфіксальний спосіб. Вони постали за аналогією до загальновідомих префіксально-постфіксальних дієслів сучасної української літературної мови. До найуживаніших префіксально-постфіксальних пар okazіонального творення дієслів належать *на-* – *-ся*, *при-* – *-ся*. Напр.: *Досить, нанетакались* (← за аналогією до *наговорилися*), *хай їм тряся, цим нетакам* (Ю. Чеповецький); *Та в цей час звідкілясь пригарбузився* (← за аналогією до *приземлитися*) *дідиче-Гарбузище* (О. Радушинська). Незважаючи на свою незвичність, авторські дієслівні утворення сприймаються досить легко, що зумовлено принципом їхньої побудови, який відповідає загалом закономірностям творення українських дієслів.

Продуктивним способом формування незвичайних назв є телескопія, зокрема коли початковий елемент першого слова поєднується з кінцевою частиною другого або коли сполучаються початкові компоненти обох слів чи початковий компонент із цілим другим словом. Автори створили багато оригінальних іменників, що належать до таких лексико-семантичних груп: назви коліскових, напр.: *грибоскова* ← *гриб* + *коліскова* (*Перед сном обов'язково підходила до опеньків, щоби побажати їм*

солодких снів та заспівати **грибоскову** – спеціальну коліскову для грибів (Л. Денисенко), назви чудернацьких технічних пристроїв, напр.: *казк'ютер* ← **казка** + **комп'ютер** (*І у хаті прибирати, і сестричку доглядати, і казк'ютер не вмикати* (В. Нестайко), назви професій, напр.: *рекетигр* ← **рекетир** + **тигр** (*Спершу я тебе познайомлю з **рекетигром** Гаррі Смугаррі* (В. Нестайко), звертання до персонажів дитячих творів, напр.: *псер* ← **пес** + **сер** (*І раптом з гальорки я чую гучний сердитий голос зоотехніка Івана Свиридовича: «Поздоровкайся з **псером**...»* (В. Нестайко). Значно менше прикметників-телескопізмів, напр.: *дітклива* ← **діти** + **ляклива** (*Так наче із самісінької середини старої верби вона впливала, чарувала **діткливу** душу* (Д. Чередниченко). Їх ужито для підсилення ефекту образності, казковості, комічності, гумористичності та емоційності.

Порівняно небагато okazіоналізмів є наслідком абрєвіації. Переважають буквені абрєвіатури, обмежена кількість звукових абрєвіатур, абрєвіатур, що є сполученням початкових частин слів, і тих, що складаються із частини першого слова та цілого другого. Okazіональні абрєвіатури слугують назвами організацій, винаходів, пристроїв та казкових персонажів. Залежно від кількості скорочених слів вони бувають дво-, три-, чотири- та шестикомпонентними. Основна їхня функція – створення комічного ефекту. Напр.: *І тепер магазин процвітаючої фірми **ВСН*** («**Возлюби Своє Начальство**») *можна зустріти на всіх шістьох континентах* (І. Бойко); *Вітаю вас від імені славної **АДЧС*** (тобто Асоціації Добрих Чарівників Світу) (В. Нестайко); *Модниця № 1 Оля Куракіна – на танці, а відмінниця № 1 Оксана Бурук – і на музику, й на співи, й у **ШкЮА*** (**Школу Юних Амазонок**) (Є. Кононенко); *Я навіть назву придумав. Гурт «**ЗАЇЖАКИ**». Тобто **Засць та Їжак*** (В. Нестайко).

Значно більшу групу, порівняно із загальними назвами, становлять okazіональні власні назви з емоційно-оцінною семантикою. Вона охоплює okazіональні особові імена, імена по батькові, прізвища, прізвиська та власні географічні назви.

У творенні індивідуально-авторських власних назв письменники спираються на узвичаєні способи словотворення: суфіксацію, основоскладання, словоскладання, лексико-семантичний спосіб і телескопію.

Найбільшу лексико-семантичну групу становлять особові імена відзоонімного походження. Імена по батькові персонажів дитячих творів утворено за допомогою традиційних суфіксів *-ович*, *-івн-*, пор.: *Це ідея! Молодець, Макак **Макакович!*** – *радісно крикнула вчитель лісової географії* (В. Нестайко); *Бо хіба ж ви бачили у справжньому живому лісі спеціалізовану музичну школу, де Бурмило Михайлович Ведмідь – директор, а Пантера **Ягуарівна*** – класний керівник (В. Нестайко). Друга лексико-семантична група okazіональних особових імен та прізвищ сформована на основі кровних, споріднених, родинних зв'язків персонажів дитячих творів. Найбільше серед них okazіональних складних прізвищ, утворених поєднанням двох присвійних прикметників на *-ів* та *-ин*. Напр.: *Отож я із задоволенням вам повідомляю, що ваш старий знайомий Петрусь на прізвище **Матусин-Татусів*** перейшов до наступного, четвертого класу, та ще й з буквою «А» (Ю. Чеповецький). Третю лексико-семантичну групу становлять okazіональні власні імена, що ґрунтуються на певних особливостях діяльності персонажів дитячих

творів. Ці деривати утворені переважно за допомогою суфіксів *-ун, -ан, -ій, -ер, -ськ-, -ець, -ач, -к-, -л-*, що є типовими словотворчими засобами творення назв осіб за професією, видом занять, а решта постала основокладанням. Напр.: *Вона мала приятеля – Гавкотуна – величезного сірого собаку, батько якого був німецькою вівчаркою* (Л. Денисенко); *Таке кохання! – думала вона. Цікаво, ось якби я закохалася, наприклад, у горобчика Поцупайка* (Л. Денисенко); *Мій син, Сніговій, зовсім хати відцурався й на мене, стару, хазяйство покинув* (М. Павленко); *Хапчику-Хапунець, віддай мені гребінець* (М. Павленко); *Це був головний Щастедавець (він же і Щастевідбирач)* (О. Гаврош). Великою є лексико-семантична група, що об'єднала оказіональні власні імена персонажів дитячих творів, утворені на основі назв прикметних рис їхньої зовнішності та особливостей внутрішнього світу. Напр.: *Це Кульгав Собачинський! Був просто Гав, а став Кульгав* (В. Нестайко); *У нього були придворні – прем'єр-міністр князь Підлиза-Підлотський (він також міністр праці й виробництва), граф Нероба-Брехальський, міністр дозвілля та розваг Маруда-Набридюк* (В. Нестайко).

Одним з основних способів поповнення індивідуально-авторських власних імен персонажів є лексико-семантичний спосіб. В основі найменувань, утворених цим способом, лежать апелятиви, на семантику яких нашаровуються додаткові емоційно-оцінні компоненти, що виражають позитивне чи негативне авторське ставлення до персонажів чи героїв один до одного. Такі власні імена доповнюють і розширюють інформацію про героїв, слугують їхніми мікрохарактеристиками. Напр.: *Наукова суперечка між професорами Ігрек та Зет тривала півтори години* (А. Мухарський); *Слухай, Снікерс, діло в мене є* (І. Павлюк); *Неподалік собачим гавкучим кашлем заходився Коклюш. Пані Ангіна з перев'язаним горлом прогулювався під ручку з містером Грипом* (В. Нестайко).

Оказіональна власна географічна лексика також слугує потужним джерелом емоційності та засобом збагачення експресивно-стилістичних можливостей мови дитячих творів. Індивідуально-авторські назви міст, країн, світів, гір, вулиць тощо автори створили насамперед для розширення пізнавальних можливостей дітей, а також для вираження різних емоційно-оцінних відтінків. Найпоширенішим способом постановки таких географічних назв є творення їх за зразком наявних власних географічних назв, що мають другу частину *-град, -ляндія* або закінчуються на *-ія*. Напр.: *А родом я із самого Сміхограда, коли чули* (М. Павленко); *Цього разу я тобі повірю, але запам'ятайте, якщо у Сmachляндії, Вівсогорії чи Лежебокії зникне бодай одна дитина, буде тобі непереливки...* (Н. Воскресенська); *Так вона вигадала дві країни – Зландію і Добряндію* (В. Нестайко); *Не пощастило мені з народженням, бо народився я, голубе мій, у країні Забобонії* (В. Нестайко). Прикметною ознакою дитячих художніх творів є вживання оказіональних власних географічних назв, один із компонентів яких – англіцизм, пор.: *Оленка від радості почала підстрибувати на місці, а Влад замріявся, уявляючи, які дива очікують на них у світі з багатообіцяючою назвою Геймленд* (← game + land – земля гри) (О. Ільченко).

Важливою рисою оказіональних лексем, що позначають різні реалії казкової дійсності, є невичерпний потенціал емоційності, суб'єктивної оцінності, виразний

відтінок гумористичності та комічності. Усе це допомагає активно створювати оригінальні ситуації, свіжі та яскраві образи, цікаві характери.

Виконане дослідження дало підстави зробити такі **висновки**:

Емоційність та оцінність – стилістичні категорії, що нерозривно пов'язані і гармонійно доповнюють одна одну. Емоційність відображає психологічні переживання суб'єкта, оцінність – позитивну або негативну оцінку об'єкта чи явища. Функціональні відмінності цих категорій полягають у тому, що оцінність виконує аксіологічну функцію, тобто передає думку суб'єкта щодо цінності того чи того предмета, явища, тоді як емоційність виконує афективну функцію, тобто слугує для вираження почуттів людини.

Обов'язковим елементом емоційності є оцінність. Оцінка ґрунтується на емоційних переживаннях. Емоційність не обов'язковий елемент оцінності: те саме слово в різних мовленнєвих ситуаціях здатне виражати не тільки емоції, а й емоції та оцінку одночасно.

Словотвірний чинник посідає пріоритетне місце серед інших засобів формування емоційно-оцінного змісту художніх творів для дітей.

Сучасні українські дитячі письменники використовують широкий арсенал словотворчих афіксів для створення емоційно-оцінних значень у словах різних частин мови. Вони активно послуговуються традиційними способами словотворення – суфіксацією, префіксацією, основоскладанням, словоскладанням, лексико-семантичним способом, проте виявляють специфіку у виборі та використанні тих словотворчих засобів, що реалізують емоційність та оцінність.

В ідіостилі сучасних українських дитячих письменників найпродуктивнішими є словотвірні типи іменників із суфіксами демінутивності *-к-*, *-ик-*, *-ок-*, *-оньк-*, менш продуктивні – словотвірні типи іменників із суфіксами *-ець*, *-чик*, що передають об'єктивну зменшеність та пестливість, ласкавість, ніжність.

Іменники зі значенням зменшеності-пестливості становлять кількісно велику групу і є загальними назвами людей, що визначають їхню професійну належність, соціальний статус, зовнішні риси, особливості характеру, родинні взаємини.

Відтінок найвищої пестливості, власне дитячої голубливості в іменниках середнього роду зі значенням недорослості увиразнює суфікс *-к-*, що приєднується до суфіксів *-ен'- / -енят-*, *-а- / -ат-*.

Зрідка письменники вживають іменники-демінутиви з оцінним пейоративним забарвленням, що є засобом передання іронії, зневаги та фамільярності.

У текстах дитячих творів обмеженіше представлені іменники зі значенням аугментативності та негативної оцінки, що зумовлено дидактичним спрямуванням цих творів. Вони утворені за словотвірними типами іменників із суфіксами *-иськ-*, *-ищ-*, *-ак-* (*-як-*), *-ар-* (*-яр-*), *-ур-* (*-юр-*), *-аг-* (*-яг-*), *-уг-* (*-юг-*), *-ук-* (*-юк-*), що надають негативних зовнішніх та внутрішніх характеристик особі з відтінком зневаги й презирства.

Важливим засобом вираження емоційно-оцінної семантики є прикметники із префіксами *най-*, *пре-*, *супер-*, що позначають високий ступінь вияву якості, та прикметники із префіксом *анти-* для передання значення протилежності.

Продуктивним словотвірним способом формування емоційності та оцінності є осново- і словоскладання. Актуалізація складних слів як засобу вираження інформативності, лаконічності, чіткості, емоційності, експресивності та оцінності зумовлена дією позамовних і внутрішньомовних чинників.

Композити та юкстапозити за рахунок поєднання в них різних основ та коренів уможливають вираження найрізноманітніших суб'єктивно-експресивних відтінків та виконання різноманітних художньо-образних функцій: від номінативно-інформативної до естетичної, емоційної, експресивної та оцінної. Вони допомагають створити яскраві та виразні зовнішні портретні характеристики персонажів, передати їхні внутрішні переживання та почуття, описати вдачу і риси характеру.

Кількісно велику групу емоційно-оцінних дериватів у творах українських дитячих письменників становлять лексеми, що постали внаслідок індивідуально-авторського словотворення. Хоч деякі з них і відходять від системних словотвірних законів, проте вони майже завжди мають аналогічне підґрунтя, спираються на словотвірні зразки, закарбовані в мовній свідомості носіїв сучасної української літературної мови. Широке використання оказіональних утворень – характерна риса українського дитячого дискурсу.

Індивідуально-авторський корпус дериватів в українській дитячій прозі представлений оказіональними загальними та власними назвами – власними іменами та власними географічними назвами. Оказіональне словотворення відбувається за відповідними зразками продуктивних або малопродуктивних словотвірних типів. Основними способами утворення оказіоналізмів є суфіксація, складання (композиція та юкстапозиція), телескопія та утинання.

Домінанту оказіональних загальних назв становлять іменники – назви технічних засобів та винаходів, понять шкільної, наукової та медичної сфери, ігор, фантастичних істот, жителів казкових міст і країн. Такі лексеми мають потужне емоційно-оцінне забарвлення, що зумовлено дією кількох чинників: семантичного забарвлення твірної основи, контексту та мовленнєвої ситуації, яка уточнює словотвірне значення оказіоналізму.

Продуктивним способом творення незвичайних назв є телескопія. Оказіоналізми-телескопізми – неповторні, унікальні одиниці, що функціонують тільки в контекстах і не можуть використовуватися в активному лексиконі, оскільки позначають поняття, яких немає в реальному світі. Їх створюють переважно з гумористичною метою. До активного творення оказіоналізмів-телескопізмів вдаються такі дитячі письменники, як І. Андрусяк, Н. Воскресенська, К. Лебедева, В. Нестайко, Л. Новікова-Бемм, І. Потаніна, М. Павленко, Ю. Чеповецький, Д. Чередниченко. Серед їхніх телескопізмів переважають назви технічних пристроїв, звертань до персонажів дитячих творів, назви казкових хвороб та ін.

Спосіб абрєвіації самобутньо використаний для утворення оказіональних лексем, що виконують у текстах сучасної дитячої літератури функції номінації та створення неповторного комічного ефекту. Переважають буквені абрєвіатури.

Значно більшу групу, порівняно з оказіональними загальними назвами, становлять оказіональні власні назви з емоційно-оцінною семантикою. Вона

охоплює okazіональні особові імена, імена по батькові, прізвища, прізвиська та власні географічні назви.

Okazіональні оніми – одна з характерних ознак авторської манери і художнього стилю сучасних українських дитячих письменників. Ці деривати оперті на широку лексико-семантичну базу, що охоплює назви тварин і птахів, спорідненості і свояцтва, видів занять і захоплень, характеристики зовнішності та внутрішнього світу персонажів, їхнього мовлення тощо. На основі цих назв за допомогою насамперед суфіксального способу, осново-, словоскладання та лексико-семантичного способу утворені індивідуально-авторські особові імена, імена по батькові та прізвища героїв дитячих творів, що посприяло формуванню їхніх виразних, самобутніх образів та цікавих характерів.

Okazіональні власні географічні назви постали за аналогією до вже кодифікованих власних географічних назв, другою частиною яких є *-град*, *-ляндія*, або до тих, що мають фіналь *-ія*.

Визначальною особливістю словотвірної специфіки ідіолекту сучасних українських дитячих письменників є створення потужного потенціалу емоційно-оцінних лексем насамперед за допомогою індивідуально-авторського словотвору.

Індивідуально-авторські складні та суфіксальні деривати – це насамперед особові імена та прізвища персонажів дитячих творів, власні географічні назви та назви технічних пристроїв. Ними послуговуються такі письменники, як В. Нестайко, Л. Денисенко, Л. Воронина, Ю. Чеповецький, Н. Воскресенська, М. Павленко, Ю. Ячейкін, О. Есаулов. Найменше індивідуально-авторських одиниць у творах О. Радущинської, Г. Павлишин, В. Вздульської, А. Болото.

Дослідження словотвірної вербалізації емоційно-оцінної семантики в українській дитячій прозі відкриває перспективи розгортання студій на матеріалі інших жанрів сучасної української літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Денисовець І.В. Емоційно-експресивний потенціал okazіональних юкстапозитів у сучасній українській дитячій прозі / І.В. Денисовець // Науковий вісник Херсонського університету. Серія : Лінгвістика. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. – Вип. 15. – С. 257–262.

2. Денисовець І.В. Okazіональні назви в українській дитячій прозі / І.В. Денисовець // Культура слова. – 2013. – Вип. 78. – С. 73–76.

3. Денисовець І.В. Основні вияви телескопії у формуванні емоційно-експресивної семантики в сучасній українській дитячій прозі / І.В. Денисовець // Східнослов'янська філологія. Мовознавство. – Горлівка : Видавництво ГІМ ДВНЗ «ДДПУ», 2014. – Вип. 26. – С. 175–183.

4. Денисовець І.В. Словотвірна специфіка okazіональних власних географічних назв у сучасному українському дитячому дискурсі / І.В. Денисовець // Українська мова. – 2015. – № 1 (53). – С. 117–124.

5. Денисовец І.В. Словообразовательная мотивация и стилистические функции индивидуально-авторских имён собственных в современной детской прозе / І.В. Денисовец // *European Applied Sciences*. – Germany, Stuttgart : ORT Publishing, 2014. – № 2. – С. 108–112.

6. Денисовец І.В. Юкстапозиція як засіб формування емоційно-оцінного потенціалу лексем у художньому дискурсі Всеволода Нестайка / І.В. Денисовець // *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2013»*. – Черкаси : Брама-Україна, 2013. – С. 112–114.

7. Денисовець І.В. Емоційність та експресивність словотвірних okazіоналізмів у мові художніх творів Юхима Чеповецького / І.В. Денисовець // *Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : зб. наук. праць*. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2013. – С. 150–153.

8. Денисовець І.В. Емоційно-оцінні суфікси іменників на позначення позитивної суб'єктивної оцінки в дитячих художніх творах Всеволода Нестайка / І.В. Денисовець // *Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Europejska nauka XXI wieku – 2013»*. *Filologiczne nauki. Muzyka i życie*. – Przemysł : Nauka i studia, 2013. – Vol. 20. – S. 48–50.

9. Денисовець І.В. Словотвірні та стилістичні особливості okazіональних власних імен відзоонімного походження в сучасній українській дитячій прозі / І.В. Денисовець // *Лінгвістика. Комунікація. Освіта : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*. – Луганськ : Вид-во ЛДАКМ, 2014. – С. 28–30.

10. Денисовець І.В. Експресивне навантаження та оцінне значення індивідуально-авторських власних імен у творах сучасних українських дитячих письменників / І.В. Денисовець // *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Сучасна україністика : наукові парадигми мови, історії, філософії» : зб. статей*. – Х. : Видавець І.С., 2014. – С. 78–81.

11. Денисовець І.В. Словотвірні афікси як основні засоби створення емоційно-оцінної семантики у творах сучасних українських дитячих письменників / І.В. Денисовець // *Студії з філології та журналістики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики»*. – Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2014. – Вип. 2. – С. 76–78.

12. Денисовець І.В. Словотвірна специфіка okazіональних назв шкільної та наукової тематики в сучасному українському дитячому дискурсі / І.В. Денисовець // *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації : зб. наук. праць*. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – С. 91–93.

13. Денисовець І.В. Словотвірні-стилістичні особливості okazіональних назв медичних понять / І.В. Денисовець // *Матеріали за 11-а міжнародна научна практична конференція, «Найновите научни постижения»*. – Софія : «Бял ГРАД-БГ», 2015. – Т. 11. *Филологічні науки*. – С. 87–89.

14. Денисовець І.В. Композити як один із визначальних засобів створення емоційності та оцінності в художніх текстах для дітей / І.В. Денисовець // *Культурні*

практики як чинник соціокультурної модернізації сучасного українського суспільства : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. – С. 34–38.

АНОТАЦІЯ

Денисовець І.В. Словотвірна вербалізація емоційно-оцінної семантики в сучасній українській дитячій прозі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Інститут української мови НАН України, Київ, 2016.

Дисертаційна праця присвячена цілісному дослідженню емоційно-оцінної семантики, сформованої засобами та способами словотворення в українській дитячій прозі кінця ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст.

Обґрунтовано пріоритетне місце словотворчих засобів серед інших засобів експлікації емоційно-оцінного змісту в дитячих творах.

Схарактеризовано особливості використання авторами усталених зразків українського словотвору, визначено параметри та стилістичні можливості індивідуально-авторського творення слів, з'ясовано типові вияви онімної деривації, емоційно-оцінне навантаження складних слів (комполітів, юкстаполітів, редуплікатів, абрєвіатур), окреслено межі використання телескопії та лексико-семантичного способу для утворення окаянальних загальних і власних назв, устанавлено словотвірну специфіку ідіолекту українських дитячих письменників новітнього періоду.

Ключові слова: емоційність, оцінність, словотворчий засіб, індивідуально-авторське словотворення, демінутивність, аугментативність, пейоративність, юкстаполіція, композиція, окаянальнізм-телескопізм, окаянальний онім.

АННОТАЦІЯ

Денисовець І.В. Словообразовательная вербалізація емоційно-оціночної семантики в сучасній українській дитячій прозі. – Рукопис.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата філологічних наук по специальности 10.02.01 – український язык. – Інститут українського языка НАН України, Київ, 2016.

Дисертаційна робота присвячена цілісному дослідженню емоційно-оціночної семантики, сформованої засобами та способами словообрання в художественних произведениях для детей конца ХХ – первого десятилетия ХХІ века.

Определены теоретико-методологические основания толкования сущности стилистических категорий эмоциональности и оценочности, проанализированы лексические средства экспликации этих категорий.

Обосновано приоритетное место словообразовательных ресурсов среди других средств формирования эмоционально-оценочного содержания в детских произведениях.

Охарактеризированы стилистические функции разных типов производных слов в художественных текстах для детей.

Исследованы традиционные способы создания эмоционально-оценочной окраски дериватов, причины порождения индивидуально-авторских образований.

Установлены особенности использования авторами традиционных образцов украинского словообразования, определены параметры и стилистические возможности индивидуально-авторского образования слов, выяснены проявления онимной деривации, в частности словообразовательная мотивация и стилистические функции индивидуально-авторских имён собственных, прозвищ, фамилий, собственных географических наименований. Прослежена роль окказиональных сложных слов, окказиональных имён существительных и имён прилагательных в формировании эмоциональных и оценочных значений, очерчены границы использования в художественных текстах для детей телескопии, аббревиации и лексико-семантического способа.

Обоснованы проявления словообразования по аналогии в художественных детских произведениях.

Обобщены наблюдения за формированием эмоциональных и оценочных значений с помощью словообразовательных средств и способов в современном украинском детском дискурсе.

Установлена словообразовательная специфика идиолекта украинских детских писателей новейшего периода.

Ключевые слова: эмоциональность, оценочность, словообразовательное средство, индивидуально-авторское словообразование, деминутивность, аугментативность, пейоративность, юкстапозиция, композиция, окказионализм-телескопизм, окказиональный оним.

SUMMARY

Denysovets I.V. Word building verbalization of emotional and evaluative semantics in modern Ukrainian prose for children. – Manuscript.

A philology candidate thesis, speciality 10.02.01 – The Ukrainian language. – The Institute of the Ukrainian language. National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

Dissertation work is devoted to the research of holistic emotional evaluation semantics, created by the means and ways of word formation in Ukrainian children's prose of the end of the XX-th – the first decade of the XXI-st century.

The work grounds the priority of the word formative means among others means of forming the emotional and evaluative content in books for children.

The researcher determined the features of using the established samples of Ukrainian derivation by the authors. The work stated the parameters and stylistic possibilities of individual author's creation of words. The thesis found the typical manifestations of the

onims derivation, emotional and evaluative loading of compound words (composites, juxtapositionals, reduplicates, abbreviations), outlined the limits of using the telescopes and lexical-semantic way of word building for creation occasional general and proper names, specifics of the idiolect of the Ukrainian writers for children of the latest period.

Keywords: emotionality, evaluation, word-building means, individual author's word-formation, diminutivity, augmentativity, pejorativity, juxtaposition, composition, occasionally-telescope word, occasional onim.

Підписано до друку 05.04.2016 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк – ризографія.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9
Гарнітура Times New Roman.
Тираж 100 примірників. Зам. № 4826

Надруковано у СПДФО Гаража М.Ф.
Свідоцтво № 1949605176 від 04.12.2006 р.
36029, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б

